

tukas *ka* (pvz.: *[medį įsilipo, ka geriau svieta matytų VŽ]*) yra kilęs ne iš *kad*, o yra įvardžio *kas* bevardės giminės forma. V. Lazauskaitė remdamasi F. Kuršaičio žodyno ir tarmių duomenimis nustatė, kad bevardės giminės būdvardžiai anksčiau buvo kirčiuojami šaknyje (pvz., *gailu, suiku* ir t.t.). I. Jansonė pateikė pastabų apie la. *pedurkne* „rankovė“ kilmę.

A. Vidugiris toliau plėtojo mintį, kad zanavykai, kaip ir dalis kitų vakarinių ir pietinių tarmių (galbūt iki rytų aukštaičių ribos), atsiradę ant vakarų baltų kalbų substrato. Dialektologijai skirti dar N. Tuomienės, K. Garšvos, A. Leskauskaitės, E. Trumpos, D. Atkočaitytės pranešimai. E. Grinaveckienė aptarė lietuviškos kilmės frazeologizmus gudų kalbos tarmėse.

5 pranešimuose nagrinėtas lietuvių vardynas. N. Čepienė atkreipė dėmesį į Mokslų akademijos ir Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekose saugomus gausius dokumentus, 1945–1946 m. pargabentus iš Karaliaučiaus. Juose yra daug lietuvių vardynui svarbios medžiagos, deja, ji tik dabar pradėta rinkti. Bendrame V. Drotvino ir jo magistrantės A. Šeškutės pranešime aptartos lietuvininkų pavardės ir vardai, surinkti iš Ragainės bažnyčios 1775–1797 m. santuokų knygos (naudotasi V. Drotvino iš Vokietijos bibliotekų parsivežtomis fotokopijomis). J. Čirūnaitė patyrinėjo moterų įvardijimą, o A. Ragauskaitė – valstiečių dvikamienius asmenvardžius XVI a. Žemaitijos dokumentuose. L. Grumadienė, remdamasi 1738–1744 m. krikšto knygose užrašytais pavardėmis, bandė nustatyti to laikotarpio Žaslių parapijos demografinę sudėtį.

P. Kniūkštės ir R. Bacevičiūtės pranešimuose keltos aktualios lietuvių bendrinės kalbos problemos.

Išleistame tezių rinkinyje dar rasime į konferenciją negalėjusių atvykti A. Breidako ir S. Valento pranešimų santraukas.

Perskaitytus pranešimus numatoma išspausdinti „Lietuvių kalbotyros klausimų“ tome.

Saulius Ambrazas

KAZIMIERO BŪGOS KONFERENCIJA

1996 m. lapkričio 6 d. Vilniaus universiteto Baltų filologijos katedra surengė tradicinę K. Būgos konferenciją, kurioje daugiausia kalbėta apie etimologiją ir onomastiką.

Pirmojoje konferencijos dalyje perskaityti 5 pranešimai. L. Bilkis tyrinėjime „Dėl kai kurių senųjų helonimų kilmės ir raidos“ pabrėžė, kad nors pelkėtų vietų vardai kilmės požiūriu kiek vėlyvesni negu upių ar ežerų pavadinimai, tačiau įmanomas ir nepakitusio limnonimo perėjimas į helonimų klasę. Pvz., tokiam indoeuropietiškam tipui priklausytų *Aisuolis* plk. < ide. **eis-/*ois-* „judantis, greitai judėti“, *Arinas* rst. < ide. **er-/*or-* „judėti“ ir pan. J. Čirūnaitė gvildeno klausimą „Moterų įvardijimas 1528 m. LDK kariuomenės sąrašė“. Moterų pavardžių tame sąrašė paminėta ne taip jau mažai – net 777 (tik jų surinkta iš Lietuvos Metrikos trečiosios dalies). Pagal asmenvardžių skaičių ir darybos būdą moterų įvardijimus pranešėja suskirstė į 42 tipus. J. Klimavičius aptarė ne vieno kalbininko gvildentą žodžio *apidėmė* „sodžiaus bendras žemės sklypas tarp dviejų sodybų; krūmais apaugusios ganyklos aikštė, kur stovi banda“ etimologiją ir šio žodžio semantinius ryšius su *apdėti, padėti, apydžia*. Gražiai lietuviškai kalbantis svečias iš Suomijos K. Liukkonenas palietė seną lituanistikos problemą pranešime „Dėl lietuvių tariamosios nuosakos 1 Sg. formos su *-čia* kilmės“, nurodydamas, kad Chr. Stango dar 1942 m. iškelta hipotezė yra visiškai patenkinama, pagrindus ją semantiškai ir sintaksiškai. Sunkiausia paaiškinti, kaip veiksmazodinis daiktavardis galėjo virsti veiksmazodžio pirmojo asmens forma. Pranešėjas atsakymo į šį klausimą ieškojo K. Būgos užrašytuose kalbos faktuose. Pirmąją konferencijos dalį užbaigė V. Drotvino pranešimas „Martyno Mažvydo bendrapavardžiai“. Apžvelgęs kitų tyrinėtojų (A. Schleicherio, J. Gerulio, Z. Zinkevičiaus ir kt.) išvadas, pranešėjas paskelbė savo atradimus Prūsijos paveldo Slaptajame valstybiniame archyve: Ragainės apskrities 1540 m. mokesčių knygoje jis aptikęs *įrašus Laurin Maswideit/isl, Mickna Maswideit/isl* ir t.t., liudijančius, kad dvikamienio vardo *Mažvydas* būta ne tik Žemaičiuose, bet ir Mažojoje Lietuvoje.

Antrojoje konferencijos dalyje perskaityti 3 pranešimai. Z. Zinkevičius pranešime „Kuršių, kuršininkų, naujoji kuršių ar Nerijos kuršių kalba?“ kėlė klausimą, kokia kalba iš tikrųjų kalbėjo persikėlėliai iš Kuršo – senąja kuršių ar jau naująja Kuršo latvių kalbos tarpe? Sunku pasakyti, ar jie ilgai beišlaikė savąją kalbą, būdami smarkiai sumišę su latviais. Todėl teisingiausia ir tiksliausia būtų tos naujosios etninės grupės kalbą vadinti kuršininkų kalba. V. Maciejauskienė tyrinėjime „Dėl lietuvių pavardžių (asmenvardžių) klasifikavimo“ aptarė skirtingus požiūrius į pavardžių skirstymą pagal kilmę – tai lemianti sąvokų

lietuvių pavardės, lietuviškos pavardės ir lietuviškos kilmės pavardės skirtinga samprata. S. Valentas pranešime „Senoji dvikamienių asmenvardžių prasmė“ kalbėjo apie G. Schrammo idėjos pritaikymą, tyrinėjant senuosius dvikaminius asmenvardžius, kuriuos rekonstruoti pradėjo K. Būga: juose nesunku įžvelgti ide. herojinės poezijos bruožų.

Po konferencijos išsamiai apibendrintos aptartosios idėjos: žodžio *apidėmė* reikšmės ir formos variantai, pavardžių *Oginskis, Pilsudskis* ir pan. traktuotė (lietuviškos pavardės ar lietuviškos kilmės pavardės?) ir t.t. Konferencijos tezės paskelbtos atskiru leidiniu („Kazimiero Būgos konferencija: etimologija ir onomastika“, Vilnius, 1996, 17 p.). Čia rasime ir negalėjusios dalyvauti M. Razmukaitės tezes „Priesaginiai Lietuvos oikonimai iš asmenvardžių“.

Skirmantas Valentas

Kelios pastabos apie tarmių tekstų kaupimą bei šnektų žodynus

Autentiški tarmių tekstai bei įvairių šnektų žodynai yra vienas svarbiausių šaltinių tirti kalbos istoriją, be jų neįmanomas joks išsamesnis diachroninis kiekvieno kalbos lygmens nagrinėjimas. Kita labai svarbi priežastis yra ta, jog mūsų tarmės pačiuose nuošaliausiuose Lietuvos kaimuose, galima sakyti, gyvuoja paskutinius dešimtmečius. Dėl žmonių persikėlimo gyventi į kitą vietą keičiasi kaimo bendruomenė, kinta ir pati kalba. Bendrinė kalba įsigali visose gyvenimo srityse, nyksta senosios kaimo realijos. Todėl taip svarbu yra užrašyti kuo daugiau senesnės kartos, kuri yra išlaikiusi šnektos fonetikos, morfologijos, leksikos bei sintaksės sistemą, tekstų. Beje, lietuvių kalbos tarmių tekstų rinkimas bei skelbimas jau turi šio kias tradicijas, plačiau žr. Z. Babickienė, (Rec. :) A. Girdeņis, Taip šneka tirkšliškiai, Vilnius, 1996, – Blt XXXII (1).

Jau šis tas padaryta ir rengiant lietuvių kalbos šnektų žodynus. Regioninių tarminių žodynų pradininkas yra V. Vitkauskas. Turime jo „Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodyną“ (Vilnius, 1976); J. Petrausko ir A. Vidugirio „Lazūnų tarmės žodyną“ (Vilnius, 1985); G. Naktinienės, A. Paulauskienės, V. Vitkausko „Druskininkų tarmės žodyną“ (Vilnius, 1988).

Džiugu, kad šis sunkus (pasak žymaus lenkų leksikologo ir leksikografo V. Doroševskio, žodyno rašymas bei jo rengimas – tai irklavimas prieš vėją), tačiau labai svarbus kalbos mokslui darbas

toliau yra tęsiamas. Jau spausdinamas Zietelos šnektos žodynas, kurio iniciatorius ir autorius yra A. Vidugiris (mokslinė red. – D. Mikulėnienė). Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas išleis paminklą išnykusiai Zietelos lietuvių tarmei. Rašomas Dieveniškų šnektos žodynas, kurio pradininkas bei iniciatorius taip pat A. Vidugiris. Prie to žodyno darbo prisideda K. Morūnas, D. Mikulėnienė, L. Grumadienė ir kt. Kaupiama Pelesos šnektos žodyno karto- teka, kurią reikėtų kuo greičiau sudaryti, kol dar neišnykusi tradicinė tarmė. J. Kardelytė rašo Gervėčių tarmės žodyną. Kupiškio tarmės žodynas, kurio sumanytoja ir autorė yra K. Voslytė, jau eina į pabaigą. B. Vanagienė jau įpusėjo Mosėdžio šnektos žodyną. Iš esmės baigta kaupti didžiulė Griškabūdžio tarmės žodyno karto- teka, kurios iniciatorius A. Pupkis. Daugiausia žodžių surinko J. Augustaitis, G. Čepaitienė, J. Jurevičius, J. Švambarytė, V. Valentaitė, A. Vidžiūnas ir kt. Jau pradėtas rašyti pats žodyno tekstas.

Zofija Babickienė

MARTA RUDZĪTE

Ši gada 19. jūliją latviešu valodniekus pārstei- dza skumja vēsts, kas atbalsojās arī daudzās pasaules vietās, kur nodarbojas ar baltu valodu pētniecību, – mirusi profesore Marta Rudzīte. Pēkšņi, negaidīti, pēc īsas un smagas slimības. Īpašs trieciens tas bija profesores kolēģiem Latvijas Universitātes Baltu valo- du katedrā, viņas esošajiem un bijušajiem studentiem. Daudzus gadus profesore bija pavadījusi darbā ar studentiem, veltīdama tam ļoti daudz laika un pūļu, un visiem likās tik ikdienišķi un pašsaprotami, ka profesore ir sastopama katedrā vai vismaz katrā laikā sazvanāma pa telefonu. Tiklīdz radās